

STARTBIJEENKOMST KERKENVISIE GEMEENTE BORSELE

1 november 2021

Jan van de Voorde

 Erfgoed
Zeeland

PROGRAMMA STARTBIJEENKOMST

1. Welkomstwoord wethouder Kees Weststrate
-ruimtelijke ordening en monumenten-
2. Presentatie kerkenvisie Borsele door Jan van de Voorde
-Erfgoed Zeeland-
3. Vragenrondje
4. Afspraken voor vervolgbijeenkomsten

OPBOUW PRESENTATIE

1. Problematiek religieus erfgoed
2. Instrument kerkenvisie
3. Voorstelronde
4. Onze aanpak voor Borsele
5. Vragen & werkafspraken

1 PROBLEMATIEK RELIGIEUS ERFGOED

Kloosterkapel 't Hoompje,
Sint Anna ter Muiden

LANDELIJK 6.000 – 7.000 KERKEN (RM: 2.350)

DOORLOPENDE VERANDERINGEN

1. 10^e-15^e eeuw **Middeleeuwen** Kerken worden gesticht: Willibrord
2. 16^e eeuw **Reformatie** Onvrede over misstanden in de kerk & verzet tegen Spanjaarden: Luther, Calvijn & de beeldenstorm
3. 17^e eeuw **De Republiek** Gereformeerde kerk is bevoorrechte publieke kerk, andere geloven toegelaten in schuilkerken
4. 18^e eeuw **De Franse tijd** Scheiding kerk/staat, kerken worden eigenaar gebouwen, gemeente wordt (soms) eigenaar kerktorens
5. 19^e eeuw **Katholieke emancipatie** Er worden in rap tempo veel (neogotische) katholieke kerken gebouwd
6. 20^e eeuw **Verzuiling** *Living apart together*; gevolgd door **Secularisatie** Instituten verliezen leden
7. 21^e eeuw **Post-secularisatie** Nieuwe vormen van verbinding & spiritualiteit

VOORBEELDEN LEEGSTAND, SLOOP EN ONBRUIK

SOMBERE PROGNOSES

Indicatie:

Kardinaal Eijk verwacht
15 van de 280 kerken open te kunnen
houden

CIO-K: 30-80% van de
kerkgebouwen zal religieuze
functie verliezen

(=1.800 tot 4.800 van de 6.000; *sterk
afhankelijk van regio & denominatie*)

Indicatie:

In de regeling herbestemming is tussen
2011-2018 voor 443 kerkgebouwen
subsidie aangevraagd

NIEUWE PERSPECTIEVEN

Denken in problemen en beperkingen	Zoeken naar kansen en mogelijkheden
Een onderwerp dat de kerken & erfgoed aangaat	Een onderwerp dat de samenleving aangaat
Focus op (onderhoud van) gebouwen	Focus op 'gebruik' en 'nieuw eigenaarschap'
Vertrouwen op publieke steun & subsidies	Zoeken naar ondernemerschap met private financiering, gesteund door de overheid

NIEUWE PERSPECTIEVEN

Petruskerk, Vught

NIEUWE PERSPECTIEVEN (LANDELIJK)

Voorbeelden (v.l.n.r.):

- Appartementen (Utrecht)
- Brouwerij (Haarlem)
- Bibliotheek (Zwolle)
- Kantoor (Amsterdam)

NIEUWE PERSPECTIEVEN (ZEELAND)

Voorbeelden (v.l.n.r.):

- Markthal (Sas van Gent)
- B&B (Yerseke)
- Dorpshuis (Westdorpe)
- Evenementen (Zierikzee)

TIJDELIJK GEBRUIK

Voorbeelden:

- Schaatsen in Gouda
- Skaten in Arnhem
- Sterrenkoks in Aardenburg

VEEL KAN IN EEN KERK

(MAAR NIET ALLES IS WENSELIJK)

Appartement

Atelier

Bed & Breakfast

Boekhandel

Bibliotheek

Boeddhistische tempel

Brouwerij

Buurthuis

Café/restaurant

Casino

Congrescentrum

Evenementenlocatie

Expositieruimte

Fitnesscenter

Gezondheidscentrum

Hospice

Hotel

Kantoor

Kerk

Klimhal

Klooster

Kunstencentrum

Memorarium/columbarium

Moskee

Museum

Multicultureel centrum

Muziekzaal

Party- en zalencentrum

Poppodium

Restaurant

Sauna & beautycomplex

School

Skatehal

Speelparadijs

Supermarkt

Tandartsenpraktijk

Theater

Trampolinehal

Voedselbank

Winkel

Woning(en)

Yogastudio

Zorgwoningen

2 INSTRUMENT KERKENVISIE

Rijksbeleid

- Erfgoed telt (2018)

Twee hoofdprincipes:

- Begeleiden van (eventuele) verandering
- Brede dialoog, de eigenaar centraal

ANDERE KENMERKEN KERKENVISIES

- Een kerkenvisie is niet verplicht, maar **vrijwillig**
- Het einddocument van de kerkenvisie is **vormvrij**
- Een kerkenvisie opstellen is vooral een **dialogoog** aangaan (meer dan alleen een spreadsheet invullen)
- Het gaat om **principiële** beoogde bestemmingen & **werkafspraken**, niet om een in beton gegoten contract
- Een kerkenvisie hoeft **geen** tot in detail uitgewerkt **uitvoeringsplan** te bevatten, noch uitgewerkte herbestemmingsonderzoeken
- Het gesprek **moet deels vertrouwelijk** gevoerd kunnen worden, de **resultaten** zullen **publiek gedeeld** moeten worden

SAMENVATTING INSTRUMENT KERKENVISIE

Kern

Aangaan **dialog** tussen kerkeigenaren (centraal!), gemeente, erfgoedorganisaties en burgerorganisaties over de toekomst van **alle** kerkgebouwen in een gemeente.

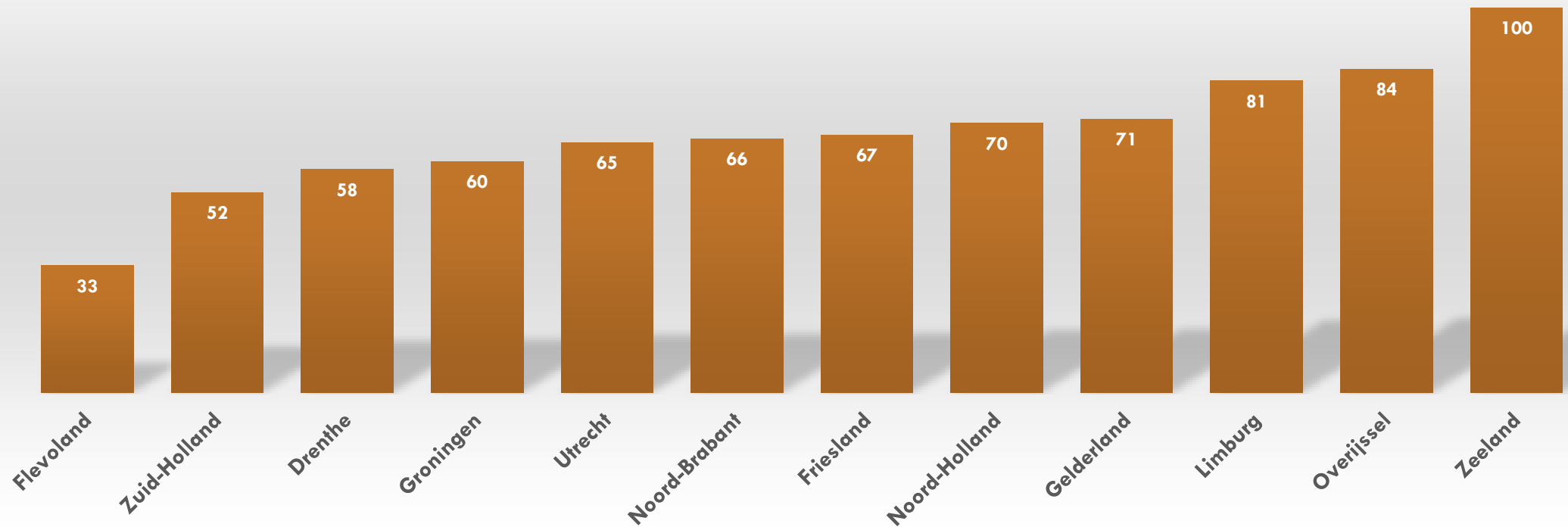
Doel

Gezamenlijke en **gedragen strategische keuzes** maken over het totale kerkenbestand en daarmee de **toekomstbestendigheid** van het religieus erfgoed vergroten.

- € 9,5 miljoen beschikbaar voor opstellen kerkenvisies **via Gemeentefonds**
- **Eén aanvraag** per gemeente
- **Uitkering** bepaald door **feitelijk aantal kerkgebouwen** binnen de gemeentegrenzen
 - € 25.000,- | 1 t/m 19 kerkgebouwen
 - € 50.000,- | 20 t/m 39 kerkgebouwen
 - € 75.000,- | 40 of meer kerkgebouwen

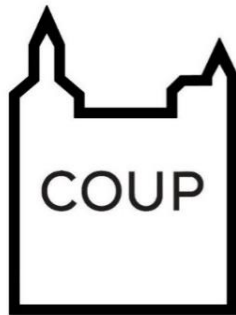
LANDELIJK OVERZICHT KERKENVISIES

% deelnemende gemeenten per provincie

Eindstand: 240 gemeenten (5400 kerkgebouwen)

3 KENNISMAKING

Jan van de Voorde

David Koren

Wim Jakobsen

Heleen Agterhuis

Elza van Liere

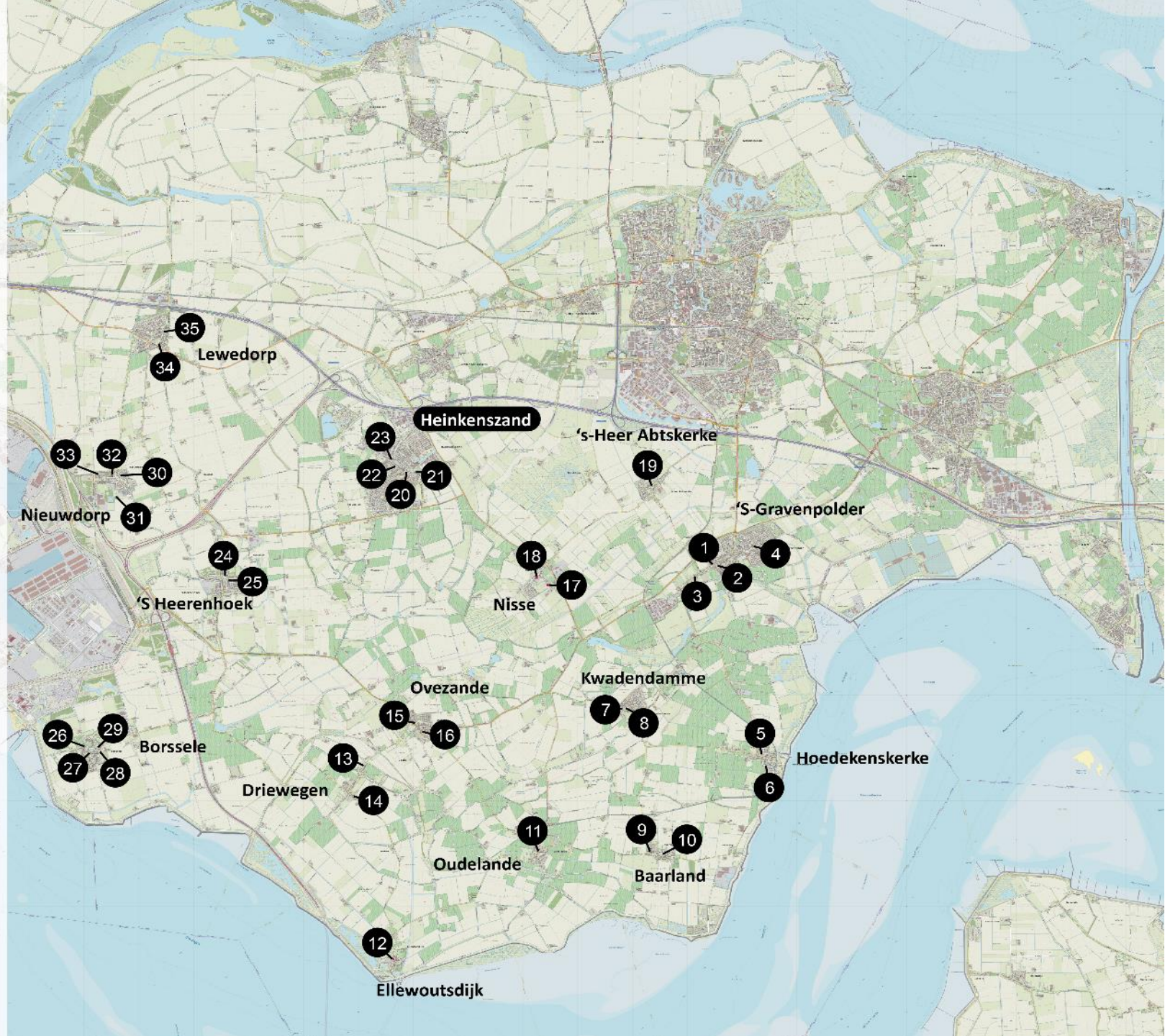

Jos Schrijen

4 ONZE AANPAK VOOR BORSELE

- 1 De Ontmoeting
- 2 St.-Martinuskerk
- 3 Oud Gereformeerde Gemeente in NL
- 4 Elimkerk
- 5 Gereformeerde Gemeente
- 6 St.-Joriskerk
- 7 Gerardus Majella
- 8 St.-Bonifatiuskerk
- 9 De Kleine Toren Van Baarland
- 10 St.-Maartenskerk
- 11 Eligiuskerk
- 12 t Kerkje van Ellesdijk
- 13 Eben Haëzer
- 14 Dorpskerk
- 15 O.L. Vrouw Hemelvaartkerk
- 16 Wit Arjaentje
- 17 Gereformeerde Gemeente
- 18 Mariakerk
- 19 Johannes de Doperkerk
- 20 Dorpskerk
- 21 St.-Blasiuskerk
- 22 Euterpe Muziekvereniging
- 23 Barbestekerk
- 24 St.-Willibrorduskerk
- 25 Kapel Maria ter Engelen
- 26 Gereformeerde Kerk
- 27 Kleine Kerk
- 28 Gereformeerde Gemeente
- 29 Gereformeerde Gemeente (1914-2000)
- 30 Gereformeerde Kerk
- 31 Noodkerk
- 32 Bethelkerk
- 33 Gereformeerde Gemeente
- 34 St.-Eligiuskerk
- 35 Gereformeerde Kerk

Onze aanpak kerkenvisie

FASE 1

Fase 1a: inventariseren

van kerkgebouwen en eigenaren, kennismaken en verkennen met stakeholders: kerkeigenaren, gemeente, kerkgangers, buurten e.a.

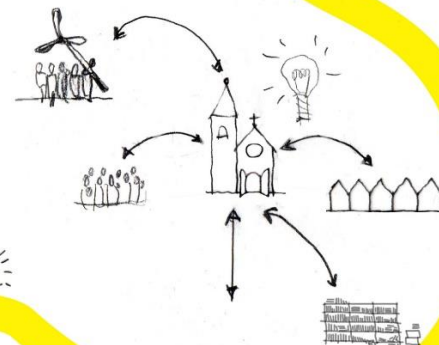

Fase 1b: vaststellen gemeenschappelijke doelen en werkwijze: op maat

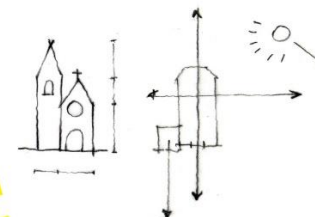
Oplevering kerkenvisie

Het participatieve proces levert een breedgedragen visiedocument met een actiegerichte aanpak voor het komen tot een duurzaam toekomstperspectief voor het religieuze erfgoed.

Kansen en bedreigingen voor de kerken zijn in beeld.

Fase 2: verdiepend onderzoek op gebouwniveau, toekomstkansen worden versterkt

Levend document

samenwerking en gesprekken gaan door, het document wordt steeds aangevuld met relevante ontwikkelingen. Proactief wordt nagedacht over nieuwe kansen voor leegkomende kerken en actie ondernomen.

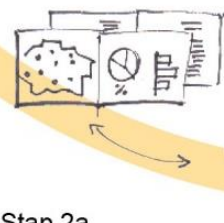

FASE 1

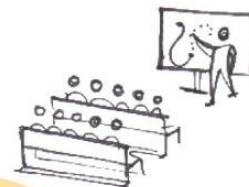
Resultaat stap 1:
doelstellingen verschillende partijen in kaart gebracht

**Vaststellen doelen
en inzichten**

2

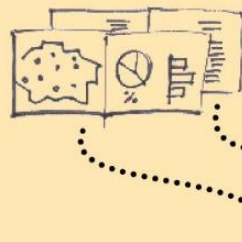

Stap 2a
Inzichten en doelstellingen
weergeven in rapportage en
afstemmen met gemeente

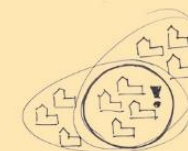
Stap 2b
Uitkomsten fase 1 presenteren
aan alle betrokkenen en
gezamenlijk actieplan voor fase 2
vaststellen

Rapportage fase 1

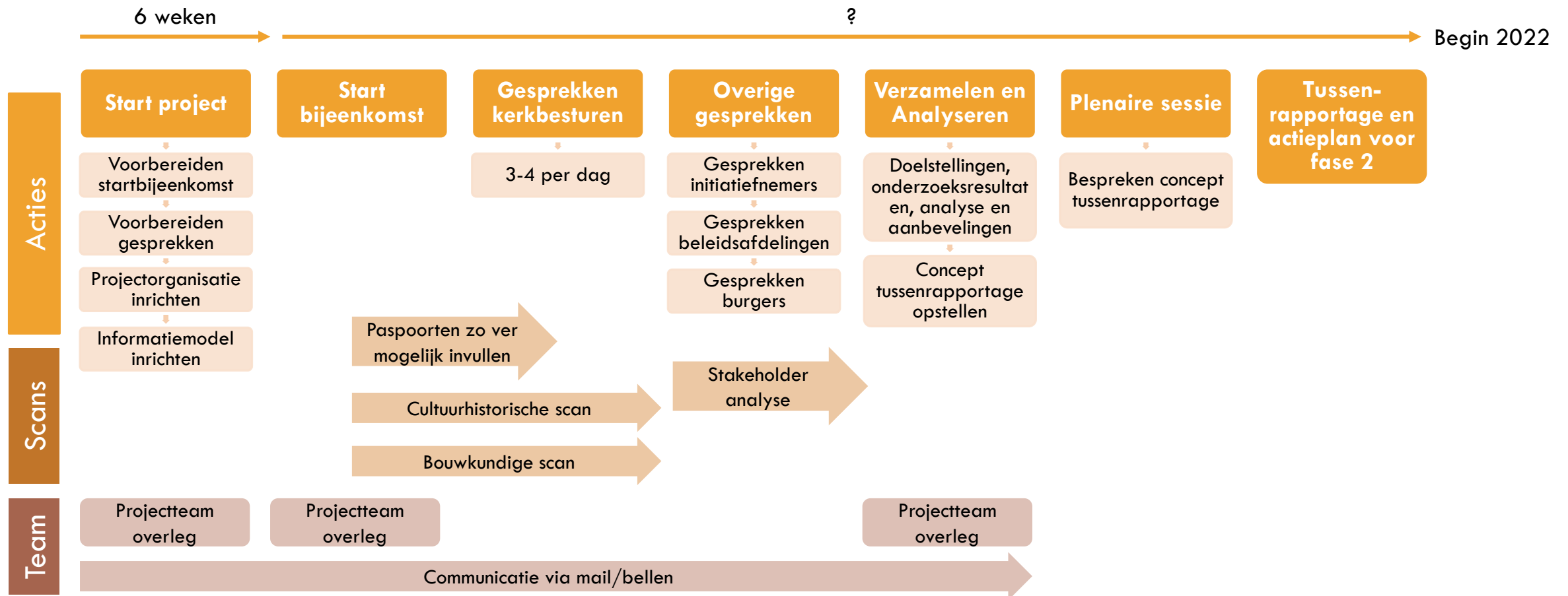
- Totaaloverzicht in huidige status en toekomst-verwachting kerken

Resultaat fase 1

- Aanbevelingen voor de gemeente en kerkeigenaren
- Acties per kerk en overkoepelende initiatieven
- Selectie kerken die bestempeld worden als 'bedreigd' (werkcollectie voor fase 2)

PROCES EN PLANNING

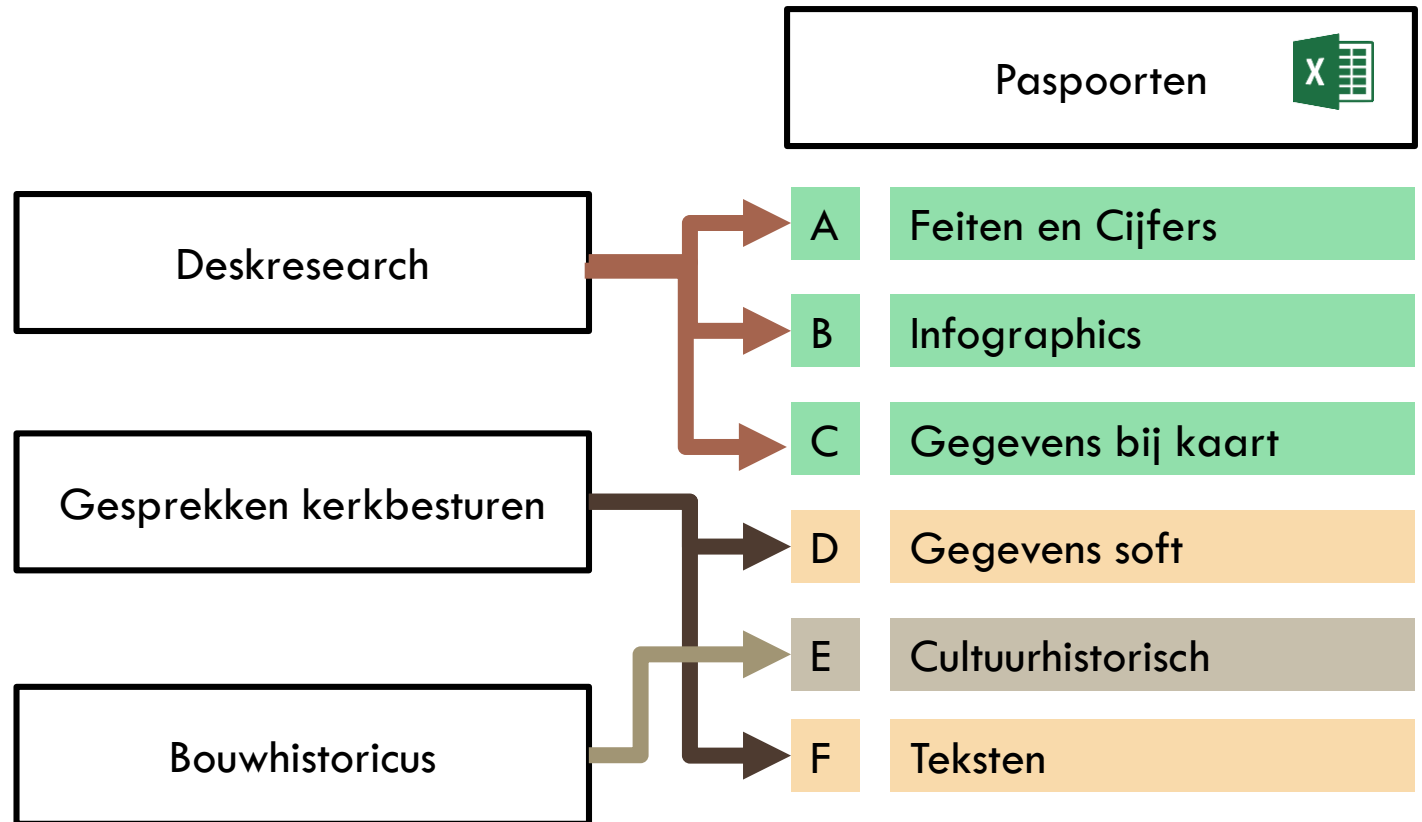
ORGANISEREN OPGEHAALDE GEGEVENS

- Erfgoed Zeeland/COUP werkt vanuit één Excel-model per gemeente > verzameling gegevens alle kerken.
- Voor elke kerk één kerkenpaspoort > verzameling van feiten en inzichten rondom dit gebouw
 - Opzoeken en registratie beschikbare feiten (online)
 - Basisgegevens input voor gesprekken
 - Gesprekken: doorvragen naar minder harde en meer gevoelige informatie
- Na verzameling alle informatie > uitwerken analyses over verschillende onderwerpen
 - Kaarten met aanduiding van kerkgebouwen
 - Huidige functie
 - Verdeling van denominaties
 - Monumentale status
 - Bouwperiode etc.

OPBOUW KERKENPASPOORT

Per kerk wordt informatie over 6 verschillende onderwerpen verzameld (A-E).

Onder elke kop zijn categoriën bepaald. Voor elke categorie is een invulveld of dropdown menu's ingesteld.

A	Feiten & Cijfers			
Officiële naam kerkgebouw		Eigenaar		
Oude en/of gangbare naam		Contactpersoon		
Adres		Rol contactpersoon		
Stadsdeel/wijk/kern		Telefoonnr		
Functie		E-mail		
Functieomschrijving (indien herbestemd)	n.v.t.	Datum bezoek		
Functiecategorie (indien herbestemd)	n.v.t.	Overige contactgegevens		
Denominatie (indien religieus)	n.v.t.			
Stroming (indien religieus)	n.v.t.			
Maatschappelijke nevenactiviteiten (indien religieus)	n.v.t.	Aantal leden		
Gebruik door		Aantal dienstbezoekers		
Soort eigenaar		Aantal vrijwilligers		

	Invullen voorafgaand aan gesprekken
	Invullen na gesprekken
	Invullen door bouwhistoricus

	Vertrouwelijk (delen met kerkbesturen)
	Vertrouwelijk (intern houden)

	definities en keuzes nog ter discussie
--	--

B	Infographics			
Rijksmonument	Nee	Oppervlakte (m2)		
Gemeentelijk monument	Nee	Aantal zitplaatsen in banken		
Beeldbepalend	Nee	Aantal zitplaatsen in stoelen		
Monumentnummer(s)				

C	Gegevens bij kaart			
Bestemming		Pastorie		
Parkeergelegenheid op		Overige onderdelen		

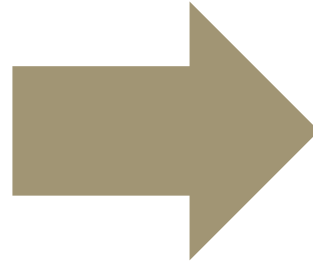
E	Bouwhistorisch		
Redengevende omschrijving			
Bouwjaar		Gebouwtypologie	
Architect		Oorspronkelijke functie	
Stijlperiode		Bijzondere interieurelementen	
Toelichting bijz. interieur			
Toelichting bijz. exterieur			
CH-beschrijving bouwhistoricus			
Huidig gebruik en bijzonderheden			

**Weerslag van
Vertrouwelijke
informatie!**

F	Teksten naar aanleiding van gesprek		
Kansen in samenwerking			
Doelstelling van kerk voor kerkenvisie project			
Vertrouwelijk algemeen			
Vertrouwelijk allerlei			

OP BASIS VAN DEZE INFORMATIE WORDT EEN VISUEEL PASPOORT GEMAAKT

Visueel paspoort per kerk in Indesign

01

kerkenpaspoort **Lutherse kerk**

naam	Lutherse kerk
adres	Breedstraat 40-42, 1601 KD, Enkhuizen
bouwjaar	(40) 1843 (42) 1623
architect	Onbekend
bouwstijl	Zaalkerk; Neoclassicistisch
oppervlakte	189 m² en 230 m²
soort eigenaar	Particulier
functie	Onbekend (net verkocht)

Gedurende de 19e eeuw daalde het aantal leden van de Lutherse kerk drastisch waardoor de oude kerk te groot werd. Daarom werden twee zeventiende eeuwse herenhuizen aan de Breedstraat verbouwd tot zaalkerk (nr. 40) en pastorie (nr. 42); de kosterij en vergaderzaal werden ondergebracht in nr. 44. De preekstoel en het orgel werden van de oude naar de nieuwe kerk verplaatst. De oude kerk werd vervolgens verkocht.

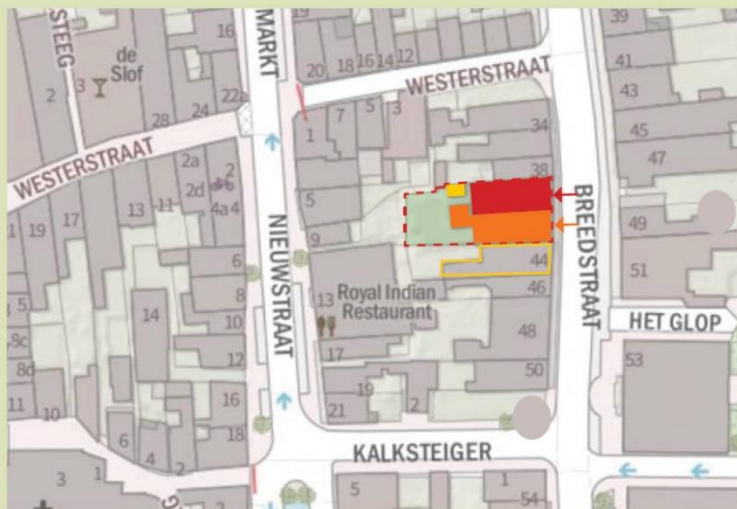
De kerk en pastorie kregen in 1843 een nieuwe voorgevel, de kosterij behield zijn achttiende eeuwse klokgevel (1753). Het interieur van de kerk bestaat uit 17e en 18e eeuwse elementen, de benedenverdieping van de pastorie werd in 1843/ 1834 vernieuwd. Op de verdieping en zolder zijn

nog het vroeg 17e eeuwse houtskelet en een, waarschijnlijk verplaatste, spiltrap uit die periode aanwezig. Na de oorlog kwamen in de achtergevel van de kerkzaal twee gebrandschilderde ramen van de hand van de Lutherse predikant en glazenier P.H.G.C. Kok (1919-1981) uit Weesp.

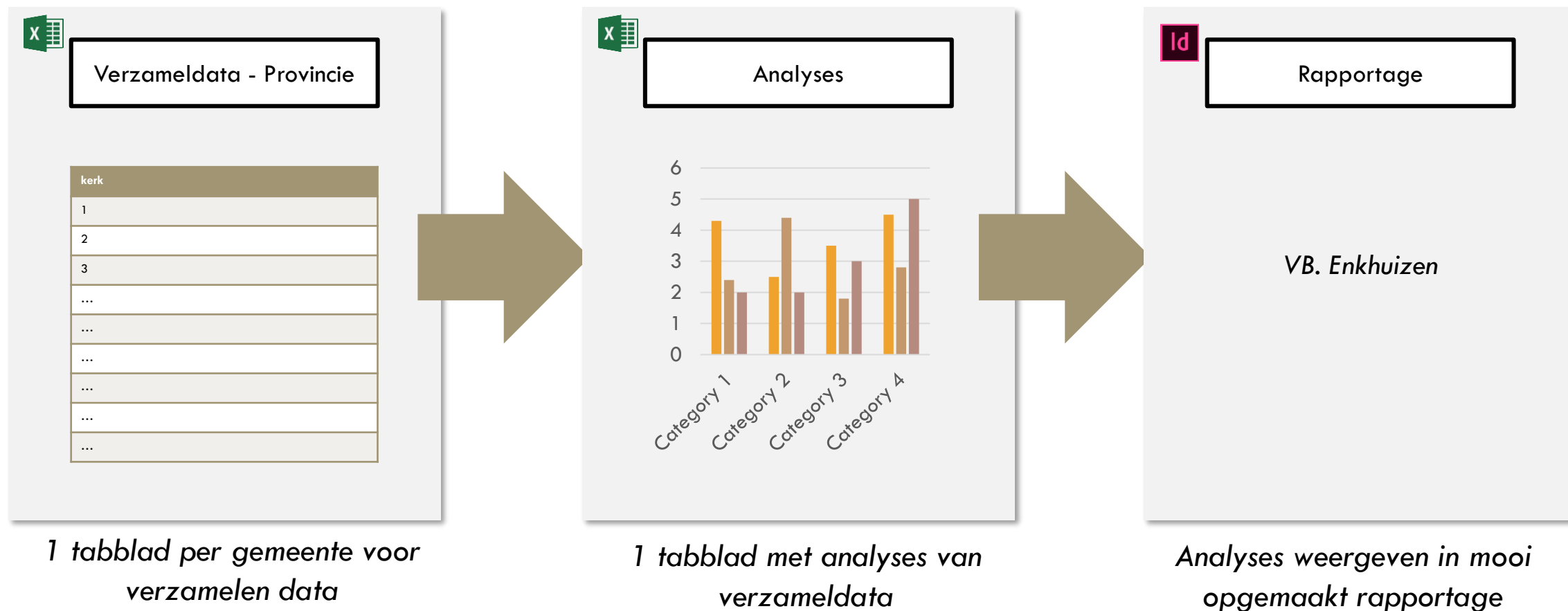
Kernwaarden zijn gelegen in de historische gelaagdheid, de aanwezigheid van elementen uit de bouwtijd van het herenhuis en de afleesbaarheid van de transformatie van herenhuis naar kerkgebouw. De kerk maakt onderdeel uit van de kerncollectie.

Bron: Bouwhistorische beschrijving Lutherse kerk en pastorie Breedstraat 40-42, Enkhuizen

- perceelsgrens
- kerk
- pastorie
- overige bijgebouwen
- voormalig bijgebouw

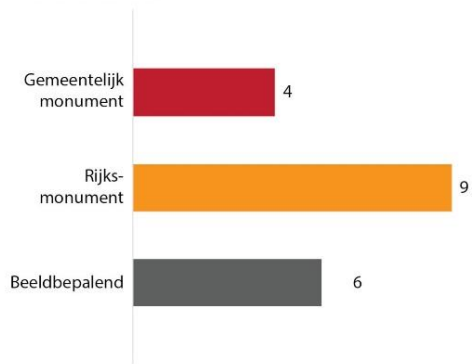

IN EEN RAPPORTAGE ALLE ANALYSES WEERGEVEN EN TOELICHTEN

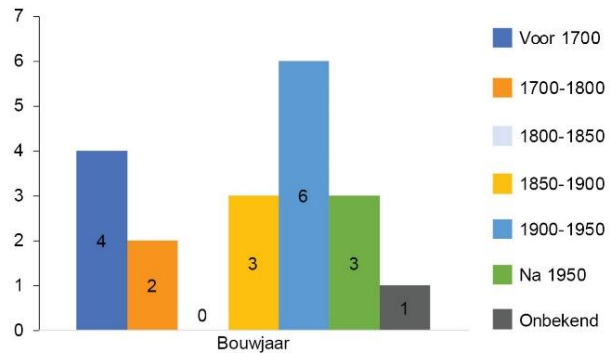

VOORBEELD UIT RAPPORTAGE ENKHUIZEN

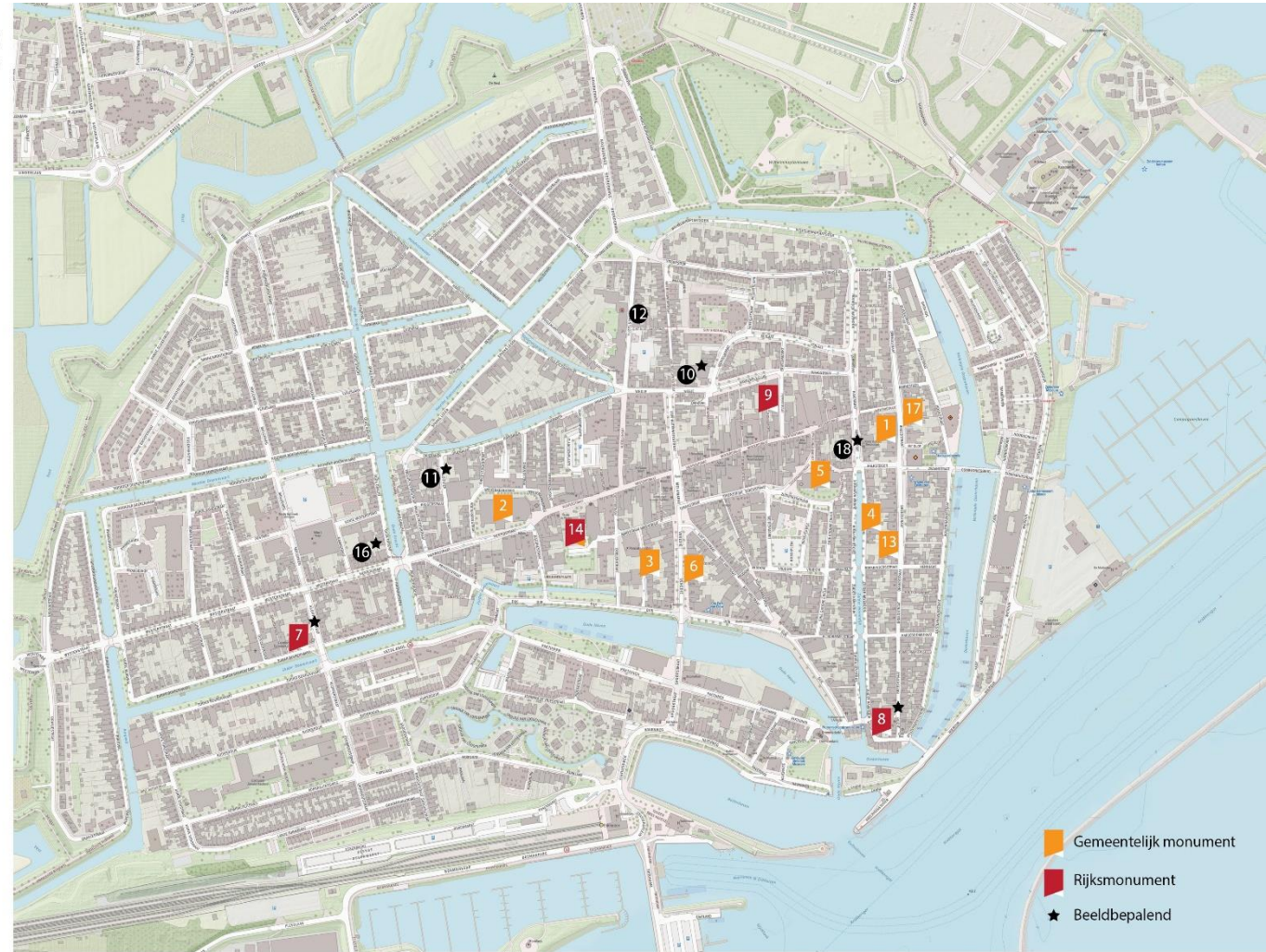
Kerken per monumentstatus
(Enkhuizen, 2020)

Aantal kerken per bouwperiode
(Enkhuizen, 2020)

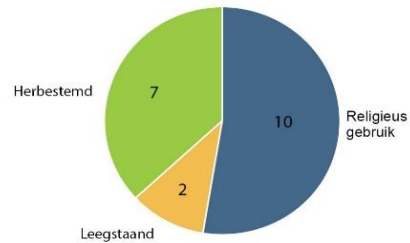

KERK	BOUW
1 Lutherse kerk	1623,
2 Westerkerk	1540
3 Voormalige Schuilkerk Doopsgezinden	onbek
4 Synagoge	1791
5 Zuiderkerk	1423-
6 Doopsgezinde Vermaning	1892
7 Ontmoetingskerk	1904
8 Klompenkerk	1767
9 Voormalig Gereformeerde Kerk	1862
10 Levend Water	1962
11 Gereformeerde kerk onder het kruis	1935
12 Stam Juda	1900
13 Oud Katholieke Parochie van de HH. Gummardus en Pancratius	1906/
14 R.K. Kerk H. Franciscus Xaverius	1905
15 Apostolisch Genootschap	1992
16 Voormalig documentatiecentrum Apostolische Genootschap thans De Jong Fleuriade	1860
17 Hervormd Centrum Snouck van Loosen	1688
18 Gemeente van Apostolische Christenen	1931
19 Alaatin Moskee	1990

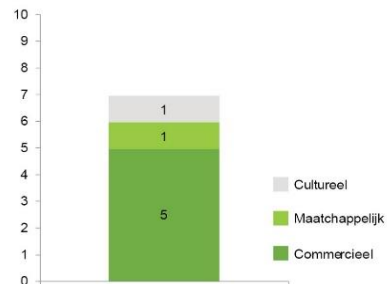

VOORBEELD UIT RAPPORTAGE ENKHUIZEN

Kerken per hoofdfunctie
(EnkhuiZEN, 2020)

Herbestemd per functie
(EnkhuiZEN, 2020)

FUNCTIONEEL GEBRUIK

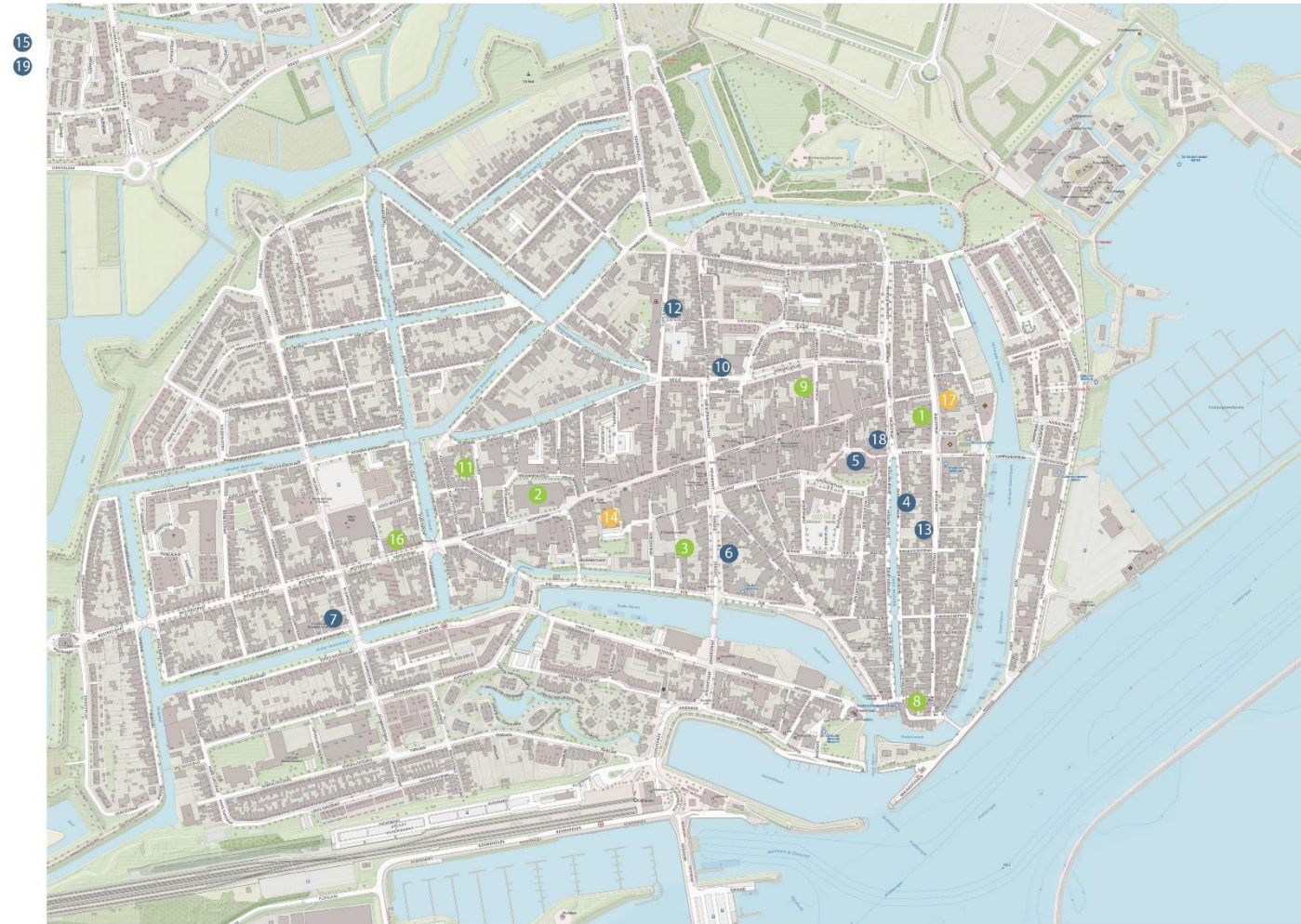
- in functie als kerk
- herbestemd
- leegstaand

KERK

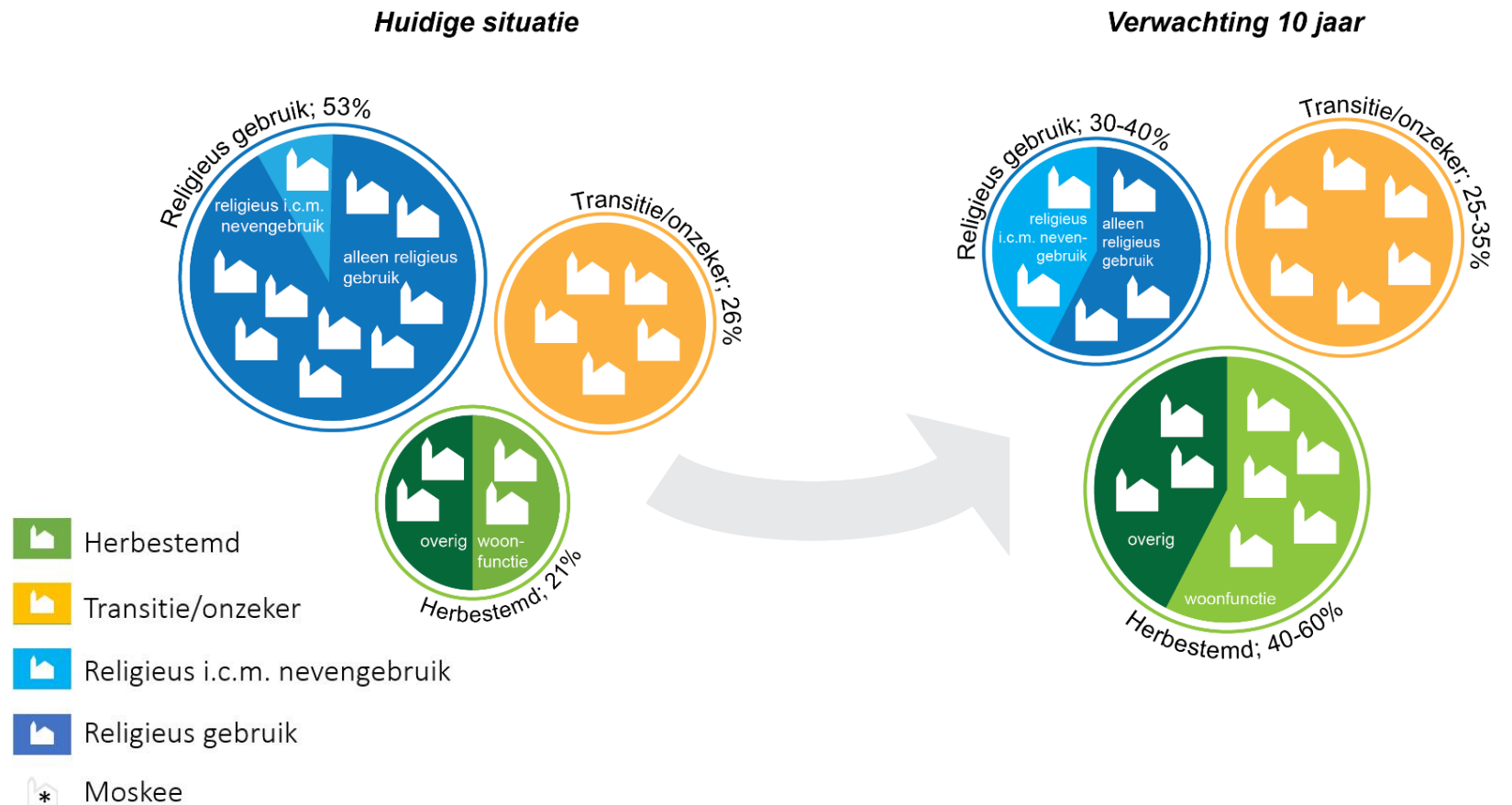
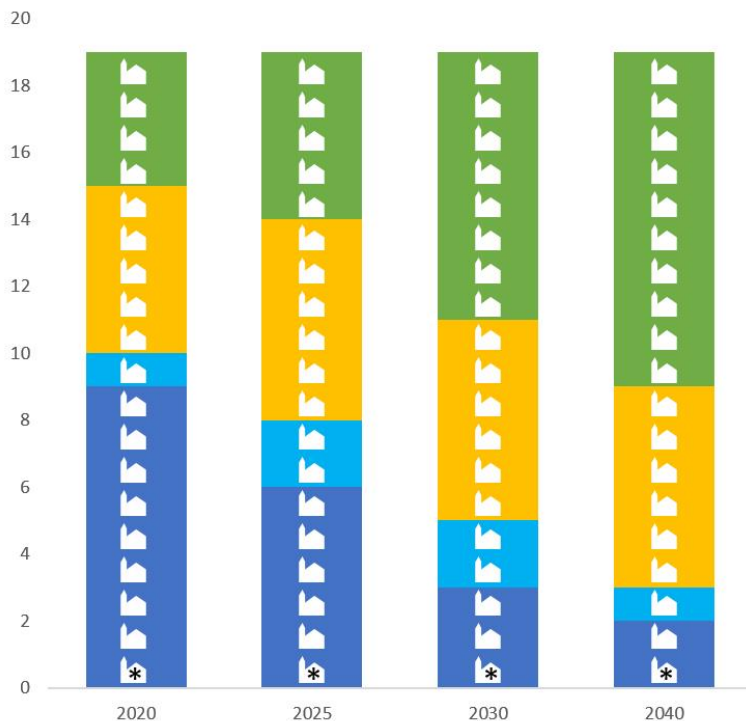
- 1 Lutherse kerk
- 2 Westerkerk
- 3 Voormalige Schuilkerk Doopsgezinden
- 4 Synagoge
- 5 Zuiderkerk
- 6 Doopsgezinde Vermaning
- 7 Ontmoetingskerk
- 8 Klompenkerk
- 9 Voormalig Gereformeerde Kerk
- 10 Levend Water
- 11 Gereformeerde kerk onder het kruis
- 12 Stam Juda
- 13 Oud Katholieke Parochie van de HH. Gummarsus en Pancratius
- 14 R.K. Kerk H. Franciscus Xaverius
- 15 Apostolisch Genootschap
- 16 Voormalig documentatiecentrum Apostolische Commercieel Genootschap thans De Jong Fleuriade
- 17 Hervormd Centrum Snouck van Loosen
- 18 Gemeente van Apostolische Christenen
- 19 Alaatin Moskee

FUNCTIE DENOMINATIE

Woonhuis	
Cultureel	
Werkplaats	
Christelijk Gereformeerd en Hersteld Apostolisch	
PKN	
Doopsgezind	
Gereformeerde Gemeente	
Woning	
Zorgwoning	
CGK & GKV	
Woning	
Katholiek Apostolisch	
Oud Katholiek	
n.v.t.	
Apostolisch	
n.v.t.	
Apostolisch	
Islamitisch	

VERWACHTING NAAR DE TOEKOMST

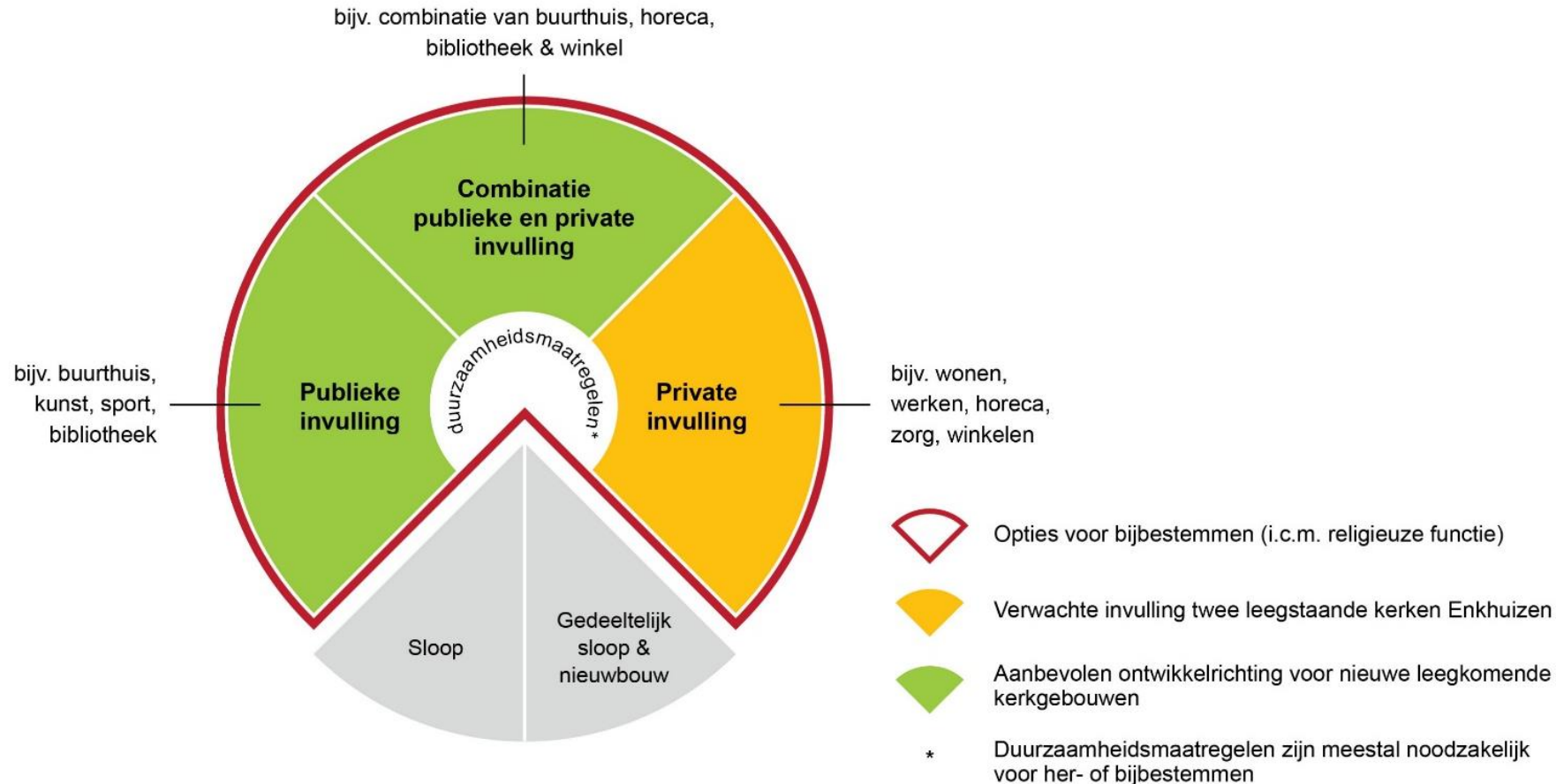

ACTIES EN URGENTIE PER KERK

				Acties kerkeigenaren en gemeente Enkhuizen (E)								
Kerk	Functie	Monument	Urgentie	1	2	3	4	5	6	7	8	9
9 Voormalig Gereformeerde Kerk				E					E	x		
16 Voormalig documentatiecentrum Apostolisch Genootschap				E					E	x		
11 Gereformeerde kerk onder het kruis				E					E	x		
8 Klompenkerk				E					E	x		
17 Hervormd Centrum Snouck van Loosen				E		E?	E?	X?	E	x		
14 Franciscus Xaverius.				E		E?	E?	X?	E	x		
3 Voormalige Schuilkerk Doopsgezinden				E		E			E	x		
1 Lutherse kerk				E		E	E		E	x		
2 Westerkerk				E	x	E	E	x	E	x	x	x
18 Apostolische Christenen				E					E	x		
15 Apostolisch Genootschap				E	x	E			E	x	x	
13 Oud Katholieke Parochie van de HH. Gummarus en Pancratijs				E	x	E	E	x	E	x	x	x
6 Doopsgezinde Vermaning				E	x	E	E	x	E	x	x	x
4 Synagoge				E	x	E	E		E	x		x
5 Zuiderkerk				E	x	E	E		E	x	x	x
19 Alaattin Moskee				E		E			E	x		
12 Stam Juda				E					E	x		
10 Levend Water				E					E	x		
7 Ontmoetingskerk				E					E	x		

AANBEVELING VOOR HER- EN BIJBESTEMMEN

Opties voor bijbestemmen i.c.m. religieuze functie
en voor herbestemmen leegstaande kerkgebouwen

5 VRAGEN EN WERKAFSPRAKEN

- Vragen t.a.v. instrument kerkenvisie?
- Vragen t.a.v. onze aanpak?
- Mogelijkheid tot maken van een afspraak
- Drankje en napraten

5 PROCES WERKAFSPRAKEN

- Gesprek eigenaren kerken in religieus gebruik
- (Oud) Ger. Gemeenten vervoegen bij **Iris Maljaars**
- Overige kerkgebouwen bij **David Koren**
- Eigenaren herbestemde kerken bij voorkeur in 2 groepen
- 6 dagen / 4 tijdsvakken
- Bij voorkeur enigszins geografisch geclusterd
- Mogelijkheid tot maken van een afspraak

Bedankt voor uw medewerking!

Bedankt voor uw aandacht!

